

///// studie / article //////////////////////////////////////

**HEIDEGGEROVO POJETÍ
FAKTICITY ŘEČI JAKO
PŮVODU KLAMU****Heidegger's Conception
of the Facticity of Speaking
as the Ground of Deceit**

Abstrakt: Studie představuje pojetí základních otázek logiky a vědy v raném díle Martina Heideggera. Zaměřuje se na jejich výklad v Úvodu do fenomenologického bádání (přednáškách z let 1923/1924, publikovaných v Gesamtausgabe, Bd. 17). Autor nachází základ těchto otázek v ideji fakticity řeči a vykládá jej prostřednictvím představení pojetí jevu, vnímání, řeči, jména a slovesa, výroku a klamu a analýzy fakticity, existence a časovosti. Všímá si také vlivu nejslavnějšího raného Heideggerova díla.

Klíčová slova: Heidegger; logika; klam; fakticita; existence

Abstract: The article presents Martin Heidegger's early conception of foundational questions of logic and science. It focuses on their treatment in the Introduction to Phenomenological Research (the lectures from 1923/1924, published as Gesamtausgabe, Bd. 17). Presenting the conception of phenomenon, perception, language/speech, noun and verb, proposition and deceit, the article shows the fundamental idea of facticity of speaking as the ground of these questions. It uses ideas of existence, fact and time to achieve the result. The impact on the most famous early book by Martin Heidegger is also considered.

Keywords: Heidegger; logic; deceit; facticity; existence

TOMÁŠ HOLEČEK

Kabinet pro studium vědy, techniky a společnosti
Filosofický ústav AV ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
email / holecek@ojrech.cz

Klam je tradičně významným tématem téměř každého pojednání o základech logiky a vědy. Z meritorního hlediska je tomu tak proto, že skrze porozumění tomu, co je klam, lze lépe porozumět i tomu, co klam není. Naším tématem bude výklad klamu v raném díle Martina Heideggera. V úvaze nejprve předvedeme, jak patří fakticita a s ní i potenciální klam k řeči. Uvedeme jako příklad klamu souměřitelnost úhlopříčky ve čtverci. Poté ukážeme, že tyto myšlenky jsou obsaženy v § 7 *Bytí a času* a jsou tedy důležité z hlediska výkladu celého raného díla Martina Heideggera. Nakonec je využijeme pro porozumění logice.

1. Fakticita řeči

V předvedení, jak patří fakticita a s ní i potenciální klam k řeči, budeme postupovat sledováním smyslu (nikoli snahou o odborně plausibilní překlad) několika řeckých slov používaných a převzatých od Aristotela Martinem Heideggerem v *Úvodu do fenomenologického bádání* (*Einführung in die phänomenologische Forschung*, Gesamtausgabe, Bd. 17). Jde o tato slova:

- *fainomenon*
- *aisthesis*
- *logos*
- *onoma a rhéma*
- *logos apofantikos*
- *pseudos*

Fainomenon budeme v této úvaze překládat jednoduše jako „jev“. Jev je to, co se ukazuje jako existující.¹ Musíme to ale vzít doslova, a nepředstavovat si žádný rozdíl mezi tím, co něco „samo o sobě“ je, a tím, jak se to „pouze jeví“. (Kdybychom si tento rozdíl od začátku nějak představovali, připravili

Za hlavní myšlenku inspirující tento článek děkuji Doc. PhDr. Ladislavu Benyovszkému, CSc., za připomínky a pomoc děkuji Doc. Mgr. Aleši Novákovi, Ph.D. a oběma anonymním recenzentům (i ty připomínky, které jsem nyní pominul, plánuji využít v další práci).

¹ Protože mé překlady jsou vedeny spíše snahou o zdůraznění hlavního motivu úvahy než o přesnost nebo korektnost, uvedu spolu s nimi i originální znění. „*Fainomenon*, to, co sebe samo ukazuje jako existující... / *Fainomenon*, das, was sich an ihm selbst zeigt als Daseiendes...“ Martin HEIDEGGER, *Einführung in die phänomenologische Forschung. Gesamtausgabe, Bd. 17*. Frankfurt am Main: Klostermann Vittorio 2006, s. 11.

bychom se o pointu.) Jev je to samotné – to samotné jsoucno² – které se ukazuje jako existující. Je velmi důležité a pozoruhodné, že jev není v tomto pojetí kategorie.³ Je proto v tomto kroku otevřené, jak je to s jevem a řečí.

Aisthēsis budeme překládat jako „vnímání“. Vnímání je způsob existence něčeho živého;⁴ pro nás bude zajímavé jako způsob existence svázaný s řečí. Vnímání je setkávání se s jevy.⁵ Vnímání může být toho typu, že vnímané je přístupné jen jedním zvláštním způsobem (např. jedním smyslem, viděním, jako „pouhá barevná skvrna“) a v tomto vnímání nemůže dojít k žádnému klamu.⁶ Obvykle ale vnímání takové není a naše převádění každého vnímání na tento typ by bylo umělé.⁷ Shrňme-li to: to, že vnímáme, znamená, že se ve svém způsobu existence setkáváme s tím, co se ukazuje jako existující, a přitom může dojít ke klamu.

Logos budeme v této úvaze překládat jako „řeč“.⁸ Řeč je živý zvuk, který něco znamená, nebo jinými slovy: který má význam.⁹ Musíme si všimnout, že znamenání něčeho nebo význam nám tu slouží k předvedení toho, co je řeč – a ne naopak, jak bychom mohli čekat. (Je tedy také vidět, že nesmíme mít od začátku žádnou pevnou představu o tom, co je to řeč, protože pak bychom tuto úvahu nemohli sledovat.) Něco má význam, je-li tím něco vni-

² „*Fainomenon* je jsoucno samo. / *Das fainomenon ist das Seiende selbst.*“ *Ibid.*, s. 13.

³ „Výraz *fainomenon* není tedy žádnou pojímající kategorií, ale způsobem bytí, způsobem setkávání... / *Der Ausdruck fainomenon ist demnach nicht eine Auffassungskategorie, sondern eine Seinsweise, ein Wie des Begegnens.*“ *Ibid.*, s. 14.

⁴ „*Aisthēsis* je způsob existence něčeho živého v jeho světě. / *Aisthēsis ist die Weise des Daseins eines Lebenden in seiner Welt.*“ *Ibid.*, s. 8.

⁵ Nyní můžeme doplnit zbytek věty částečně citované už výše: „*Fainomenon*, to, co sebe samo ukazuje jako existující; s ním se setkává život, nakolik má život ke svému světu ten postoj, že ho vidí, že ho v *aisthēsis* vůbec vnímá. / *Fainomenon*, das, was sich an ihm selbst zeigt als Daseiendes; es begegnet mit dem Leben, sofern es zu seiner Welt so steht, daß es sie sieht, überhaupt in der *aisthēsis* vernimmt.“ *Ibid.*, s. 11.

⁶ „Něco přístupného jedním určitým způsobem vnímání a pouze tímto způsobem vnímání. Má charakter bytí *aei alēthes*. / ...das, was durch eine bestimmte Weise des Vernehmens und nur durch sie zugänglich wird. Es hat den Charakter, *aei alēthes* zu sein.“ *Ibid.*, s. 8.

⁷ „Je k tomu třeba izolovaného, umělého přístupu. / ...so braucht es eine isolierte, künstliche Einstellung.“ *Ibid.*, s. 11.

⁸ Nebudeme v této úvaze rozlišovat mezi „řečí“ („Rede“) a „jazykem“ („Sprache“), což je nepochybně důležité rozlišení v dalším díle Martina Heideggera; i obě příslušná slovesa („reden“ a „sprechen“) budeme vztahovat k řeči. Pro naši úvahu to stačí.

⁹ „*Logos* je zvukové bytí, které [něco] znamená, je hlasem... / *Logos ist lautliches Sein*, das bedeutet, ist Stimme...“ *Ibid.*, s. 14.

matelné.¹⁰ Řečí se tedy setkáváme s jevy.¹¹ Jako taková ale může být různých typů, z nichž některé dále rozlišíme:

Onoma budeme překládat jako „jméno“ a *rhéma* jako „sloveso“. Jména i slovesa jsou části řeči, ale samostatné jsou to zvláštní typy nebo modifikace řeči, nejsou to samostatné části v tom smyslu, že by se z nich řeč skládala jako stavebnice z kostek.¹² Jména a slovesa mají svůj vlastní význam, ale tento význam není původem významu řeči.¹³ Význam jména vzniká dohodou.¹⁴ Vzniká z našeho způsobu existence; jméno nemá význam jednou provždy a nemá pevný význam.¹⁵ (Na tomto místě promýšlí Martin Heidegger dále otázku bytí člověka a světa,¹⁶ kterou ale v naší úvaze – pro jednoduchost – nebudeme sledovat.) Dohoda o významu jména, tj. pojmenování, vyjímá pojmenované z časového určení. Pojmenování zastavuje přirozený běh života. Zastavuje ho do mínění a rozumění.¹⁷ Sloveso je také jméno.¹⁸ Můžeme o něm tedy říci všechno, co jsme právě řekli o jménu. V jeho významu je ovšem vždycky i čas: to, co sloveso znamená, je časové.¹⁹ Přestože by to na

¹⁰ „Zvuk je hlasem (zvukem řeči), když je jím něco k vnímání (vidění). / Der Laut ist Stimme (Sprechlaut), wenn mit ihm etwas zu vernehmen (sehen) ist.“ *Ibid.*, s. 15.

¹¹ Teď vidíme, že řeč není původně např. popisování jevů, ani popisování něčeho pomocí jevů. To bylo ale obsaženo už v tom, že jev není kategorie. Tím spíš není řeč nástrojem: „Logos není po způsobu nástroje,...“ / Der logos ist nicht in der Weise eines Werkzeuges,...“ *Ibid.*, s. 19.

¹² „Nemůže vlastně být vůbec žádným problémem, jak se *onoma* a *rhéma* skládají v *logos*. *Logos* je přece právě to, co je původní, a *onoma* a *rhéma* musí být srozumitelné jako zvláštní modifikace *logos*. / Es kann eigentlich gar nicht Problem werden, wie sich *onoma* und *rhéma* zum *logos* zusammenfinden. *Logos* ist ja gerade das Ursprüngliche, und *onoma* und *rhéma* müssen als besondere Modifikationen des *logos* verstanden werden.“ *Ibid.*, s. 18.

¹³ „*Logos* má části, a sice takové, které ještě něco znamenají, ale jen *hos fasis*...“ / Der logos hat Teile, und zwar solche, die noch bedeutende sind, aber nur *hos fasis*...“ *Ibid.*, s. 15.

¹⁴ Jméno je ve sledovaném spise (*ibid.*, s. 16) předvedeno pomocí přímé citace Aristotela z *O vyjadřování*: „Jméno je hlas, mající význam podle dohody bez časového určení...“ ARISTOTELES, *O vyjadřování*. 2, 16a19. Překl. A. Kříž. Praha: Nakladatelství ČSAV 1959, s. 25.

¹⁵ „Slovní zvuk nemá význam jednou provždy a nemá vlastní pevný význam míněné věci...“ / Der Wortlaut hat nicht ein für alle Male und eigentlich *die* feste Bedeutung, die die Sache meint...“ HEIDEGGER, *Einführung*, s. 16.

¹⁶ K tomu viz *ibid.*, s. 16, od věty „Nakolik je člověk ve světě...“ / Sofern der Mensch in der Welt ist,...

¹⁷ „V rozumění slovu spočívám u toho, co znamená. / Im Verstehen des Wortes ruhe ich bei dem, was es bedeutet.“ *Ibid.*, s. 18. Řeč vzniká ze „svobodného lidského uvážení / freien Ermessen des Menschen“ a ne z „fysei“. *Ibid.*, s. 18.

¹⁸ Sloveso je ve sledovaném spise (*ibid.*) předvedeno také pomocí přímé citace Aristotela z *O vyjadřování*: „Jsou-li tedy slovesa řečena o sobě, jsou jmény a značí něco...“ ARISTOTELES, *O vyjadřování*. 3, 16b19, s. 26.

¹⁹ „To, co znamená, znamená v časovém bytí: ‘bytí někdy’... / ... das, was es bedeutet, bedeutet es in einem zeitlichen Sein: ‘irgendwann sein’...“ HEIDEGGER, *Einführung*, s. 19.

první pohled mohlo vypadat jako protimluv, nijak si to neodporuje s tím, že pojmenované je vyjímuto z časového určení – významem samostatného slovesa je něco časového, ale není to časově určeno (např. významem slovesa „kreslí“ je něco časového, ale je-li sloveso takto samostatné, nemá to žádné konkrétní časové určení). Ve významu slovesa je navíc vždycky vztažení k něčemu jinému.²⁰ Vidíme tedy, jak řeč – sama časová, protože její význam vzniká z našeho způsobu existence – vyjímá pojmenované z časového určení.

Logos apofantikos budeme překládat jako „výrok“. Je to taková modifikace řeči, která něco odkrývá nebo zakrývá, a tím to ukazuje.²¹ Odkrývání a zakrývání tu jsou výrazy pro to, co je v logice běžně pravdivost a nepravdivost, resp. pravdivost a klam. Musíme ale respektovat úlohu, kterou tu odkrývání a zakrývání má – jako způsob významu slouží k předvedení této modifikace řeči, nikoli naopak. (Není to tak, že bychom v tomto kroku předváděli, co je to odkrývání a zakrývání.)²² Výrokem se tedy setkáváme s jevy zvláštním způsobem: odkrýváním nebo zakrýváním. Výrok konkretizuje jsoučno, není to abstraktní složení samostatného jména a slovesa.²³ Výrok je řeč, kterou se něco ukazuje jako existující.²⁴ Na tomto místě je velmi důležité, že výrok není souzení.²⁵ Dále je pozoruhodné, že výrok odkrývá

²⁰ „Má to význam vždy s ohledem na jiné bytí... / ... bedeutet es im Hinblick auf ein anderes Sein...“ *Ibid.*, s. 19.

²¹ „Jen taková řeč je *apofantikos*, v níž se děje něco jako *alétheuein*: jsoučno je dané jako nezakryté, nebo je dané tak, že tímto ukázáním je něco ‘předstírané’ (*pseudesthai*). / ...nur dasjenige Reden ist *apofantikos*, in dem so etwas wie ein *alétheuein* vorkommt: Seiendes als Unverdecktes geben oder Seiendes so geben, daß in diesem Aufzeigen etwas ‘vorgemacht’ wird (*pseudesthai*).“ *Ibid.*, s. 20; a dále „*Aletheuein* a *pseudesthai* jsou základní způsoby, jimiž *logos* jako *apofantikos* něco ukazuje a tak ukazuje jsoučno jako jsoučno. / *Aletheuein* und *pseudesthai* sind die Grundweisen, in denen der *logos* als *apofantikos* etwas aufzeigt und zwar zeigt er Seiendes als Seiendes.“ *Ibid.*, s. 20

²² To je explicitně vyjádřeno v úvaze o to, zda je řeč místem pravdy, viz Martin HEIDEGGER, *Logik. Die Frage nach der Wahrheit. Gesamtausgabe, Bd. 21*. Frankfurt am Main: Klostermann Vittorio 2006, § 11, s. 127 a dál.

²³ „Ale co bylo odděleno, není znovu přidáváno. / ...aber es wird nicht das Weggenommene wieder zugesetzt.“ HEIDEGGER, *Einführung*, s. 20. A dále: „Když to, co v řeči něco znamená, je míněno jako konkrétní jsoučno. / ...wenn das im Sprechen Bedeutete als konkret Seiendes vermeint ist.“ *Ibid.*, s. 20.

²⁴ „*Logos apofantikos* je taková řeč se světem, kterou se existující svět ukazuje jako existující. (*apofainesthai* je: nechat něco z něho samého vidět v jeho způsobu existence.) / Der *logos apofantikos* ist ein solches Reden mit der Welt, durch das die daseiende Welt als daseiende aufzeigt wird. (*apofainesthai* ist: von ihm selbst her sehen lassen in seinem So-Dasein).“ *Ibid.*, s. 21.

²⁵ „Řeč je bytí se světem, je to něco původního a předchází souzení. / Sprechen ist ein Sein mit der Welt, ist etwas Ursprüngliches und liegt vor den Urteilen.“ *Ibid.*, s. 21

nebo zakrývá tehdy, když něčemu něco přiřkne, i tehdy, když něčemu něco odepre. To znamená, že negace jako složený výrok je něco jiného než negace jako odepření, které může být i jednoduchým výrokem.²⁶ Na výroku vidíme, jak řeč něco v časovém určení ukazuje.

Pseudos budeme – jako to, o co nám v této úvaze jde – překládat jako „klam“ nebo „zakrytost“. Přestože jsme pomocí „zakrývání“ nebo „klamů“ předváděli výrok, původ klamu není v ničem, co by se vztahovalo pouze k výroku. Původ klamu je už v samotné řeči, resp. ve vnímatelnosti.²⁷ Teď vidíme, že vnímání (přesněji: vnímatelnost, tj. potenciální vnímání) jako setkávání se s jevy hraje v naší úvaze klíčovou roli. Vnímání se děje v jednotě času: v existenci řeči s tím, co vnímáme.²⁸ (Na tomto místě promyšlí Martin Heidegger dále otázku rozlišování a toho, co už je po ruce,²⁹ kterou ale v naší úvaze také – pro jednoduchost – nebudeme sledovat.) V této časovosti vnímání³⁰ je původ potenciálního klamu. Po těchto krocích to můžeme znovu shrnout: původ potenciálního klamu je v časovosti našeho způsobu existence.³¹ Tento původ potenciálního klamu je ve sledovaném spise

²⁶ „Původní jednotný *logos apofantikos* je *katafasis*, s ním se pojí *apofasis*... / Der ursprüngliche einheitliche *logos apofantikos* ist die *katafasis*, mit der die *apofasis* zusammengeht...“ *Ibid.*, s. 23 a dále.

²⁷ „Na základě spojení *fantasia* s *aisthesis* a *noesis* dochází ke klamu a klamání. / Auf Grund der Zusammenhänge der *fantasia* mit *aisthesis* und *noesis* kommt es zu Trug und Täuschung.“ *Ibid.*, s. 2. Přičemž právě spojením s *fantasia* byl předvedený význam řeči pomocí vnímatelnosti. *Ibid.*, s. 15. Vnímání stojí vždy v potenci, „mezi“ (např. mezi různými barvami), není fixované na vnímané, viz *ibid.*, s. 30.

²⁸ „Zde [ve vnímání] je vyžadována jednota času, časová existence řeči s tím, co bylo ve vnímání vnímáno. / Hier ist die *Selbigkeit der Zeit* erfordert, das zeitliche Dasein des Sprechens mit dem, was im Vernehmen vernommen wird.“ *Ibid.*, s. 28. Místo slova „jednota“ by asi bylo lepší použít v překladu slovo „stejnost“, ale jde nám tu o potlačení relačního významu.

²⁹ „*Aisthesis* je jako taková vyzvedáváním něčeho proti něčemu jinému (rozlišování). / Die *aisthesis* ist als solche ein Abheben von etwas gegen ein anderes (Unterscheiden).“ *Ibid.*, s. 26. A dále: „Každé vnímání směřuje jako takové k *hypokeimenon aistheton*, k tomu, co je po ruce, k tomu, co je už zde v existenci před každým jedním. / Jedes Vernehmen geht als solches auf das *hypokeimenon aistheton*, das Vorliegende, das, was vor allem Sich-um-tun im Dasein schon da ist.“ *Ibid.*, s. 26. Tento motiv autor později rozvádí pomocí „jako-struktury“ vnímaného (*ibid.*, s. 31) a jejího původu v obstarávání, viz HEIDEGGER, *Logik*, § 12a, s. 143 a dále.

³⁰ „Časovost není něco libovolného, chce-li člověk ve světě něco vnímat. / Die Zeitlichkeit ist nicht etwas Beliebiges, wenn man etwas in der Welt vernehmen will.“ HEIDEGGER, *Einführung*, s. 28.

³¹ „V existenci člověka, nakolik nějakou existenci má – tím, že má řeč, je zde i možnost klamu a klamání. / ...im Dasein des Menschen, sofern er ein *Dasein* hat, indem er die *Sprache* hat, die *Möglichkeit des Trugs und der Täuschung* mit da ist.“ *Ibid.*, s. 30.

vyjádřen takto: je ve faktické existenci řeči.³² Tím, že řeč fakticky existuje, není v posledku reflektovaná.³³ Ke klamu nemůže dojít v pojmenování;³⁴ ale když se řeči setkáváme s jevy v čase, není klam žádné vnější nedopatření.

2. Příklad klamu

Ve sledovaném spise můžeme najít jako příklad klasický geometrický klam: souměřitelnost úhlopříčky ve čtverci. Přestože se může dnešnímu čtenáři zdát, že tento příklad patřící do středoškolské matematiky je pro svou mate-
matickosti (a tedy specifickosti) nevhodný pro promyšlení klamu v řeči, autor jej použil. Příklad je použitý na dvou místech; obě zkráceně ocitujeme.

1. Poprvé se s příkladem setkáváme před uvedením teze o původu potenciálního klamu ve faktické existenci řeči. Martin Heidegger zde opakuje Aristotelův příklad klamu, který je ve věci:³⁵

Jsou taková jsoucna, která mají ve svém zvláštním bytí tu vlastnost, že se ukazují jako něco, co nejsou, nebo jsou charakterizovaná tak, jak nejsou, – kde možnost klamání neleží primárně v nějakém špatném pojetí, ale ve jsoucnu samém [...] Jak dochází řeč k tomu, že nebytí charakterizuje jako klamně bytí? Příkladem je, že se dá předvést v určitém poměru úhlopříčka ve čtverci. Skutečný stav nejprve vyvolává zdání, že je měřitelná. V tom, s čím se setkáváme, je určitá naděje, že na tom nebo onom věcném základu má své bytí v tom nebo

³² „Faktická existence řeči jako takové, nakolik je zde a pouze nakolik je zde jako řeč, je vlastním původem klamání. / *Das faktische Dasein des Sprechens als solchen, sofern es da ist und lediglich sofern es da ist als Sprechen, ist die eigentliche Quelle der Täuschung.*“ *Ibid.*, s. 35. Touto hlavní tezí autor předvádí společný původ klamu ve všech třech ohledech klamu, které uvádí Aristoteles: jako možnosti lži, jako možnosti řeči neseznámené s věcí a jako neuchopitelnosti světa. *Ibid.*, s. 35–38.

³³ „Řeč, nakolik je zde ve světě, stojí v takovém určitém postoji, který je už bráný bez jakékoli další reflexe. / *Das Sprechen, sofern es in der Welt da ist, steht in einem bestimmten Ansehen, das weiter gar nicht durch eine Reflexion genommen wird.*“ *Ibid.*, s. 39.

³⁴ „Čisté vidění je, stejně jako pouhé pojmenování něčeho, jednoduché přistupování. / *Das reine Sehen ist gleich dem bloßen Nennen von etwas ein schlichtes Zugehen.*“ *Ibid.*, s. 41. Což je tu dávané do protikladu s bohatším vnímáním, v němž může dojít ke klamu.

³⁵ Jde o Aristotelův příklad z *Metafyziky*: „Omylem, nepravdou, se nazývá v jednom významu nepravdivá věc, a to předně, jestliže se něco neshoduje nebo nemůže shodovat se skutečností, jako když se řekne ‘úhlopříčka je souměřitelná’ nebo ‘ty sedíš.’“ ARISTOTELES, *Metafyzika*. Δ 29, 1024b17. Překl. A. Kříž. Praha: Jan Laichter 1946, s. 162.

onom vztahu. Když se ale prokáže nemožnost, tento charakter bude braný jako charakteristika jejího bytí.³⁶

2. Podruhé se s příkladem setkáváme právě jako s ilustrací této teze:

Proč tu říkáme, s určitým přebytkem významu, 'klamný'? Když člověk říká, že měřitelnost úhlopříčky ve čtverci není, že toto bytí je klamně, tak nelze takovou větu brát izolovaně [...] Tyto strany jsou většinou běžně známé jako měřitelné, jsou tak brané a vypadají tak. Skutečně takové ale vůbec nejsou. Toto jejich nebytí, které vzbuzuje určité zdání, je označeno jako klamně. [...] Už ve vyslovování, nakolik má řeč tendenci něco ukazovat, leží zdání, že něco takového je v poli měřitelnosti. [...] Nakolik se sama řeč zaměřuje na blízké zdání, tak je to, co říká, klamně. Klame ve vlastním smyslu.³⁷

Souměřitelnost dvou čar (dnešním slovem: „úseček“) je v tom, že je lze vyjádřit jako násobky téže čáry. Jednu z nich lze tedy vyjádřit pomocí určitého poměru k té druhé (např. „pět třetin“ – výchozí je třetina druhé čáry, která je v té druhé třikrát a v první pětkrát). Geometrické násobení je určitý druh konstrukce, a proto je překvapivé, že tímto způsobem nelze konstruovat úhlopříčku ve čtverci, která je jinak konstruovaná velmi podobným způsobem.³⁸

³⁶ „Es gibt Seiendes, das in seinem spezifischen Sein die Eigentümlichkeit hat, sich auszugeben als etwas, was es nicht ist, oder als so charakterisiert, wie es nicht ist, – wo die Möglichkeit der Täuschung also nicht primär in einer verkehrten Auffassung liegt, sondern im Seienden selber. [...] Wie kommt die Sprache dazu, ein Nichtsein als falsches Sein zu charakterisieren? Beispiel ist hier das sich durch ein bestimmtes Verhältnis Darstellenlassen der Diagonale eines Quadrats. Die Tatbestände geben zunächst den Anschein, daß sie meßbar sind. Es besteht in dem, was uns begegnet, eine bestimmte Aussicht, daß es in dem oder dem sachlichen Boden sein Sein in der oder der Hinsicht hat. Sofern sie aber durch den Ausweis als unmöglich bestehend sich herausstellt, wird dieser Charakter genommen, um ihr Sein zu charakterisieren.“ HEIDEGGER, *Einführung*, s. 32–33.

³⁷ „Warum sagen wir hier mit einem Überschuß von Bedeutung 'falsch'? Wenn man sagt, die Meßbarkeit der Diagonale mit der Quadratseite ist nicht, dieses Sein ist falsch, so darf man einem solchen Satz nicht isoliert nehmen, [...] Diese Seiten sind meist durchschnittlich bekannt als meßbar, sie haben das Ansehen und geben den Anschein, als seien sie so. Sie sind es aber in der Tat ganz und gar nicht. Dieses ihr Nichtsein, das den bestimmten Anschein erweckt, wird als falsch bezeichnet. [...] Schon im Aussprechen, sofern das Sprechen die Tendenz des Aufzeigens hat, liegt der Anschein, daß es so etwas gibt innerhalb eines Feldes, wo es Meßbares gibt. [...] Sofern sich eine solche Rede auf den nächsten Anschein richtet, ist das, was sie sagt, falsch. Es trägt im eigentlichen Sinne.“ *Ibid.*, s. 37–38.

³⁸ Pythagorejský důkaz (obsažený např. v Eukleidově *Zákonech*, buď jako X, 117, nebo v dodatcích, podle edice) je klasickým příkladem matematického důkazu nějaké neřešitelnosti.

Na tomto příkladu autor nejprve ukazuje, že klam je ve jsoucnu samém (v geometrické otázce), nikoli v našem pojetí tohoto jsoucna (v tom, co si o této otázce myslíme). Potom ale ukazuje, že překonat tu musíme především představu rozdílu samotného jsoucna od našeho pojetí. Klam totiž předvádí jako ležící v setkání s jevem, resp. ve vnímání – což je vyslovování otázky. (Toto je pointa slibovaná na začátku této úvahy.) Setkání se souměřitelností úhlopříčky se děje faktickou existencí řeči a tedy v jednotě času vyslovování otázky a této vyslovené otázky.

3. Pojem logu

Předvedená úvaha je obsažená i v § 7 *Bytí a času*. Na první pohled je vidět, že v něm autor používá téměř stejná řecká slova v téměř stejném pořadí. Ukážeme ale, že v něm je obsažený i výkladový postup této úvahy, a to především v části *b* týkající se překladu – a tím i výkladu³⁹ – řeckého slova *logos*.

Nesprávnost každého jednostranného překladu slova *logos* jako „rozum, soud, pojem, definice, důvod, poměr“,⁴⁰ vychází právě z toho, že nesleduje postup našeho předvedení, tj. výklad tohoto slova pomocí významu a významu pomocí vnímání jako způsobu existence a vnímání pomocí setkávání se s jevy (a až celým tímto postupem upřesněného pojmu jevu). Každý jednostranný překlad totiž předpokládá určitou předem vytvořenou představu o vztahu jevu, řeči a jsoucna. Každá taková představa přitom správnému překladu brání. Každý jednostranný překlad ale – v určitém smyslu – něco správného postihuje. To vychází z *logos apofantikos* jako modifikace *logos*, která něco odkrývá nebo zakrývá, a tím to ukazuje. Autor toto ukazování tentokrát vyjadřuje takto: nechává vidět.⁴¹ Protože *logos* něco může nechat vidět, lze v něm zdůraznit ten nebo onen aspekt.⁴² Pravda a klam (odkrývání

Tyto důkazy jsou významné vždy s ohledem na řešení určitým způsobem, viz např. Vojtěch KOLMAN, *Filosofie čísla*. Praha: Filosofia 2008, s. 59

³⁹ „*Logos* se ‚překládá‘, tzn. vždycky už vykládá, jako...“ Martin HEIDEGGER *Bytí a čas*, § 7b. Praha: OIKOYMENH 1996, s. 48

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ „Ne každé ‚řečí‘ je vlastní tento modus ozřejmování ve smyslu vykazování, jež nechává vidět.“ *Ibid.*, § 7b, s. 49. Blíže je i tentokrát použita „jako-struktura“: „Nechat něco vidět ‚spolu‘ s něčím, nechat vidět něco jako něco.“ *Ibid.*

⁴² „A poněvadž *logos* má funkci nechávat něco prostě vidět, *nechávat postřehnout, pojímat* jsoucno, může *logos* znamenat *rozum*, schopnost *pojmu*. A dále, poněvadž se *logos* užívá [...] zároveň ve významu *legomenon*, ukázané jako takové, a poněvadž toto není nic jiného než *hypokeimenon*, totiž to, co je k dispozici jako *základ* pro každé oslovování a vyslovování jsoucna, znamená *logos* [...] základ, důvod, ratio...“ *Ibid.*, § 7b, s. 50–51.

a zakrývání) má i tady stejné místo, jako v předvedené úvaze. S jejich pomocí promýšlí autor *logos*, nikoli naopak. Zbývá ovšem ukázat, že nechání vidět je časové, ale to by vyžadovalo prozkoumání úlohy myšlenek § 7 v celku knihy, což překračuje záměr tohoto článku.

4. Porozumění logice

Předvedená úvaha nám může pomoci s porozuměním logice. Tuto pomoc můžeme najít v rozlišování, které dělá Martin Heidegger v *Logice, otázce pravdy* (*Logik, Die Frage nach der Wahrheit*, Gesamtausgabe, Bd. 21). Zmíníme jen ta z nich, která vycházejí z předvedené úvahy.

Každý, kdo chce začít s výkladem logiky – a jde tu opravdu o začátek výkladu – musí nějak vyložit, co je to výrok. Pokud tento začátek nepřeskočí (jak jej ale našťásti přeskočí všichni rozumní učitelé matematické logiky), nejspíš přitom propadne zmatku. Asi smíchá v jednom kroku soud, predikaci, spojování a oddělování, přiřknutí a odpírání, pravdu a klam, a možná i něco dalšího. A dostane se do potíží: jak má toto všechno vzít do úvahy, když mu v tom podoba vět nijak nepomáhá?⁴³ Uvažme například větu „*Nikdo nepřišel*.“ Všechno smíchané se nabízí k nějakému použití, ale v samotné větě chybí pro cokoli z toho znaky. Zatímco nechání vidět, tj. odkrývání a zakrývání nebo pravda a klam je pro výklad výroku primární, predikace jako určování z něj vychází.⁴⁴ Spojování a oddělování, a ani přiřknutí a odpírání není totéž, co pravda a klam. Neměli bychom je také

⁴³ „Jakkoli je orientace na vyslovenou větu a řečovou podobu věty snadno pochopitelná s svůdná, budeme se jí muset vyhnout... / So naheliegend und verführerisch die Orientierung am ausgesprochenen Satz und der sprachlichen Satzgestalt ist, wir werden sie meiden müssen...“ HEIDEGGER, *Logik*, s. 141.

⁴⁴ „Tento význam výroku [nechání vidět] musí být v budoucnu podržen jako primární. [...] Výrok ale bude později brán také a většinou jako pouhá predikace [...] Výrok v tomto smyslu stojí v bytostném vztahu k výroku v prvním smyslu... / Diese Bedeutung von Aussage [Sehenlassen] soll künftig festgehalten werden als die primäre. [...] Aussage wird dann aber auch und zumeist nur gefaßt als Prädikation [...] Aussage in diesem Sinn steht in einem wesentlichen Bezug zur Aussage im ersten Sinn...“ *Ibid.*, s. 133. A ještě něco jiného je výrok jako sdělování, viz *ibid.*, s. 134.

zaměňovat.⁴⁵ Nic z toho není původem potenciální pravdy a klamu; ten musíme hledat jinde.⁴⁶

Předvedená úvaha o řeči nám umožňuje rozlišit, co k výroku patří a jak. Považujeme za velmi pozoruhodné, že úvaha o fakticitě, existenci a časovosti může s něčím takovým pomoci – zvláště uvážíme-li, že „fakt“, „existence“ i „čas“ jsou z pohledu moderní logiky spíše zastaralé výrazy.

⁴⁵ „Jsou také odpírající výroky, které jsou pravdivé (odkrývající) a přiřknutí, která zakrývají... / ... es gibt auch verneinende Aussagen, die wahr sind (entdeckend) und bejahende, die verdecken...“ *Ibid.*, s. 138. A dále: „Syntetická-diairetická je struktura výroku jako takového a leží tedy v každém výroku, a leží v něm tedy před přiřčením nebo odepřením... / ...synthetisch-diairetisch ist eine Struktur der Aussage als solcher und liegt demnach in jeder und liegt demnach auch je vor Bejahung und Verneinung...“ *Ibid.*, s. 139.

⁴⁶ „Je třeba uchopit fenomén, který je sám v sobě spojováním a oddělováním a leží pod řečovými vztahy a jejich přiřčením nebo odepřením, a na druhé straně je tím, co umožňuje, aby *logos* mohl být pravdivý nebo klamný, odkrývající nebo zakrývající. / Ein Phänomen gilt es zu fassen, das an ihm selbst Verbinden und Trennen ist und vor sprachlichen Ausdrucksbeziehungen und deren Zusprechen und Absprechen liegt, und andererseits das ist, was möglich macht, daß der *logos* wahr oder falsch, entdeckend oder verdeckend sein kann.“ *Ibid.*, s. 141.